

**МІЖНАРОДНЕ ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР.
АКТом ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

Рубаха Ілона,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: rubakhailona12@gmail.com

Науковий керівник: **Валіон Оксана,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Голодомор 1932–1933 рр. став однією з наймасштабніших трагедій в історії українського народу. Внаслідок цілеспрямованої політики радянського режиму мільйони українців загинули від штучно створеного голоду. Незважаючи на численні докази цього злочину, міжнародне визнання Голодомору як акту геноциду тривалий час відбувалося повільно та напштовхувалося на серйозний опір, зокрема з боку СРСР, а згодом і Російської Федерації.

Особливої актуальності ця тема набула після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. Сучасні дії Росії – масові вбивства цивільного населення, депортації, насильницька русифікація, знищення української культурної спадщини – мають ознаки геноцидної політики та продовжують логіку радянських репресій. У цьому контексті міжнародне визнання Голодомору геноцидом набуває не лише історичного, а й потужного політичного та морального значення. Саме ця агресія стала каталізатором для активізації процесу світового осуду злочинів радянського режиму.

У сучасній науковій літературі дедалі більше уваги приділяється не лише самому факту Голодомору як злочину тоталітарного режиму, а й процесу його визнання геноцидом у міжнародному правовому полі. Серед актуальних робіт варто відзначити збірник матеріалів науково-практичного семінару «Голодомор 1932–1933 років: геноцид української нації» [1], у якому представлено ґрунтовний аналіз механізмів міжнародного визнання Голодомору, окреслено політико-правовий контекст сучасних рішень іноземних парламентів, а також наголошено на ролі дипломатії, діаспори та громадських ініціатив у поширенні правди про цю трагедію.

Важливим джерелом також є праця «Голодомор 1932–1933 років – геноцид української нації» [2], що узагальнює новітні історичні

дослідження, архівні свідчення та міжнародно-правові аргументи щодо класифікації Голодомору як акту геноциду. Видання також розкриває важливість національного законодавчого визнання трагедії як основи для міжнародного осуду злочину.

Значну увагу цій темі приділяє Український інститут національної пам'яті, зокрема в матеріалах до 91-х роковин Голодомору 1932–1933 рр. [3], у яких подано узагальнену інформацію про масштаби трагедії, її наслідки, елементи геноцидного характеру та перелік держав, які визнали Голодомор злочином проти людяності та актом геноциду. Окрему увагу приділено необхідності формування історичної пам'яті як чинника національної ідентичності та міжнародної солідарності з Україною.

Зазначимо, що поняття «геноцид» вперше введене в науковий обіг юристом Рафаелем Лемкіним, який був автором концепції та одним з ініціаторів прийняття «Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН від 9 грудня 1948 р. Конвенція трактує геноцид як «сукупність дій, здійснених із наміром знищити повністю або частково національну, етнічну або релігійну групу як таку» [4].

Ще у 1933 р. Р. Лемкін висунув ідею про відповідальність за знищення народів, що було реакцією на масові злочини проти етнічних груп у різних частинах світу. У своїй книзі «Нацистський режим в окупованій Європі» (1944 р.) він вперше детально розкрив концепцію геноциду. Саме його визначення лягло в основу міжнародного права.

Дослідник зазначав, що знищення української нації є класичним прикладом радянського геноциду та одним із найбільших і найтриваліших експериментів з русифікації [5, с. 37]. Р. Лемкін описував, що хоча український народ був занадто великим для повного знищення, його ключові верстви, такі як релігійні, інтелектуальні та політичні лідери, були малочисельними, що робило їх легкими для ліквідації [5, с. 38].

У своїй доповіді 1953 р. він описав радянську політику щодо України як чіткий приклад геноциду. Р. Лемкін виділив чотири основні стадії винищення українців:

1. Фізичне винищення радянською владою інтелігенції як основи нації у 1920–1933 рр.;
2. Ліквідація Української автокефальної православної церкви як духовного осередку;
3. Організація Голодомору, що призвів до масової загибелі селян-хліборобів – основних носіїв національної культури;
4. Розділення українського народу через примусове переселення та депортації [5, с. 38–40].

Комуністична політика, що здійснювалася на цих стадіях знищення українського народу і мала виразний антинаціональний характер, підпадає під визначення геноциду згідно з Конвенцією ООН 1948 р.

У 1980-х рр. почалась активна робота щодо міжнародного визнання Голодомору, зокрема серед української діаспори у США та Канаді. У 1985 р. в США була заснована комісія Конгресу для дослідження проблеми голоду в Україні, керівником якої став Джеймс Мейс. У 1988 р. комісія встановила, що політика радянської влади в 1932–1933 рр. відповідала ознакам геноциду, і підготувала тритомний збірник матеріалів з цього питання. Оскільки комісія не мала повноважень для юридичної оцінки цих подій, в тому ж році за підтримки Світового конгресу вільних українців була сформована Міжнародна комісія з розслідування Голоду. У 1990 р. більшість її учасників підтвердила, що ці події слід визнати геноцидом українського народу.

Першим офіційним визнанням Голодомору як геноциду з боку української влади стала постанова від 15 травня 2003 р. «Про Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр.» [6]. Однак лише у 2006 р. із ухваленням Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» було офіційно закріплено комплексне правове визначення цих подій на загальнонаціональному рівні. Саме цей документ вперше на законодавчому рівні визнав цю трагедію актом геноциду, що було зафіксовано у Статті 1: «Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом українського народу» [7]. Закон заклав правову основу для подальшого офіційного розслідування цього злочину.

Важливо, що до цього моменту низка країн уже здійснила схожий крок, визнавши Голодомор геноцидом на державному рівні. Одними з перших були Естонія та Австралія у 1993 р., за ними – Канада та Угорщина у 2003 р., Ватикан у 2004 р., а також Литва й Грузія у 2005 р. Таким чином, офіційне рішення України стало логічним продовженням міжнародного процесу засудження цього злочину.

Тема міжнародного визнання Голодомору як геноциду українців стало важливим елементом зовнішньої та внутрішньої політики під час президентства Віктора Ющенка. У 2006–2008 рр. в Україні активно проводилися заходи із вшанування жертв цієї трагедії, до яких залучалися іноземні посольства, що дозволило сподіватися на підтримку міжнародної спільноти у питаннях визнання геноцидного характеру політики СРСР 1932–1933 рр. Одним із ключових кроків стало прийняття в 2007 р. Заяви Балтійської асамблеї, що засуджувала злочини, вчинені в Україні в ті роки, а також ухвалення Європейським Парламентом резолюції у 2008 р., в якій Голодомор визнавався страшним злочином проти українського народу та людяності [8, с. 59–60].

Проте, незважаючи на ці досягнення, у квітні 2010 р., коли Парламентська асамблея Ради Європи обговорювала проблему визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу, президент Віктор Янукович висловився проти використання цього терміну, вважаючи його несправедливим і некоректним щодо конкретних народів [9, с. 231]. Його коментар применшив попередні ініціативи українських представників та урядових структур, що мали на меті поінформувати світову спільноту про трагедію, а також закликати до міжнародного засудження тих, хто був відповідальний за цей злочин. Це фактично призупинило міжнародне визнання.

Російська агресія проти України після 24 лютого 2022 р. стала каталізатором для відновлення дискусій про геноцидний характер Голодомору. Українська влада активно порушувала це питання на міжнародній арені, і багато держав відгукнулися. У 2022–2023 рр. відповідні резолюції ухвалили парламенти таких країн, як Бельгія, Франція, Німеччина, Ісландія, Ірландія, Італія, Люксембург, Колумбія, Бразилія, Нідерланди, Чехія, Словенія, Болгарія. Європейський парламент та Парламентська асамблея Ради Європи також офіційно визнали Голодомор актом геноциду [10]. Крім того, деякі з цих держав ініціювали введення спеціальних дат для вшанування жертв цієї трагедії.

Схожий крок зробив і в квітні 2022 р. Сейм Литви. Литовський парламент запропонував відзначати 9 травня як день пам'яті про геноцид в Україні, наголошуючи, що ця дата символічно поєднує трагедії минулого і сучасності. У своїй ініціативі литовські депутати підкреслили, що українці зазнали жахливих страждань як у 1932–1933 рр. під час штучно створеного голоду, організованого радянською владою, так і в наші дні через воєнні злочини, скоєні російськими окупантами [11]. Таким чином, Литва провела паралель між злочинами СРСР і нинішньою агресією Росії, що є цілком закономірним, зважаючи на історичний досвід самого литовського народу, який також зазнав утисків у радянський період.

Після цього важливого кроку, Республіка Хорватія також зробила значний вклад до визнання Голодомору геноцидом, що стало важливим етапом у зміцненні міжнародної підтримки України. Визнання цього факту в країні тривало понад 15 років і супроводжувалося значними труднощами. Попри стратегічне партнерство та спільні європейські цінності, ухвалення рішення гальмувалося через російську пропаганду, політичний тиск і внутрішні суперечності. Українські дипломати та діаспора докладали зусиль, щоб донести до хорватського суспільства правду про трагедію 1932–1933 рр.

Переломним моментом стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. Злочини російської армії та масові

вбивства цивільних змусили спільноту Хорватії переосмислити події минулого та зрозуміти, що агресія Росії є продовженням її імперської політики, яка вже раніше включала геноцидні практики.

Завдяки підтримці української діаспори, влітку 2023 р. Хорватія ухвалила рішення про визнання Голодомору геноцидом, що стало важливим актом солідарності з Україною у її боротьбі з російською агресією [9, с. 238].

Швейцарія, одна з останніх країн, яка приєдналася до міжнародної спільноти, що визнала Голодомор геноцидом українського народу. У вересні 2024 р. Національна рада ухвалила резолюцію, яка підтверджує відповідальність радянського режиму за цю трагедію. У документі визнаються «систематичні дії, спрямовані на масове та цілеспрямоване вбивство голодом з наміром знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу, актом геноциду» [12]. Цей крок зміцнює світове визнання трагедії 1932–1933 рр. і підтверджує відповідальність тоталітарного режиму за один із найбільших злочинів XX століття.

Ініціативи окремих держав та організацій, які визнали злочини радянської влади як геноцид, а також закріплення цього рішення в українському законодавстві, зміцнюють правову та моральну основу для подальших розслідувань і судових процесів. Визнання Голодомору геноцидом не лише вшановує пам'ять жертв, а й слугує застереженням для світу щодо необхідності боротьби з будь-якими формами масового насильства та спроб винищення цілих народів.

Висновки. Вшанування пам'яті загиблих під час Голодомору є не лише актом відповідальності, а й нагадуванням про недопустимість повторення схожих злочинів. Усвідомлення цієї трагедії сприяє зміцненню підтримки України у її боротьбі за незалежність і суверенітет, а також відіграє важливу роль у міжнародній політиці захисту прав людини та запобігання майбутнім злочинам проти людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голодомор 1932–1933 років: геноцид української нації: збірник матеріалів наук.-практ. семін., м. Київ, 23 листоп. 2023 р. Нац. ун-т біоресурс. і природокор. України. Київ, 2023. 97 с.
2. Голодомор 1932–1933 років – геноцид української нації: навч. посіб. для вчителів / авт. кол.: Д. Д. Білий, В. А. Василенко, А. М. Козицький та ін. Київ: Марка Мельника, 2021. 336 с.
3. Інформаційні матеріали до 91-х роковин Голодомору 1932–1933 років. Український інститут національної пам'яті. Київ, 2024. 14 с.
4. Конвенція «Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%20995_155#Text (дата звернення: 20.03.2025).
5. Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами). Київ: Майстерня книги, 2009. 208 с.
6. Про Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933